

Da kirkeværgen og degnesønnen blev lyst i band

Jeg har talt med hundredvis af Tingleff slægtninge i tidens løb. Flest for en halv snes år siden, da jeg telefonerede, besøgte og korresponderede med slægten i forbindelse med udgivelsen af de to navnebøger.

Derigennem fik jeg mange forskelligartede indtryk. Jeg syntes endda at kunne genkende nogle typiske træk måske helt tilbage fra Tingleff'ernes navnefader Nis Hansen Tingleff. Karaktertræk som slægtsfølelse og flid, men også en no-nonsense-ordknaphed og lidt stivhed og stædighed stødte jeg på. Det kunne jo ikke alt sammen skyldes Nis, bl.a. fordi hans generation - mine 6 x tipoldeforældre - talte 255 andre aner! Men stivsindet og stædigheden hørte nu nok til Nis' typiske karaktertræk, som det vil fremgå af denne beretning.

Johan Ryde var en højt estimeret præst i Vonsild. Når han værdsættes så meget i dag er det på grund af hans føring af Vonsild kirkebog og tillysningsbog, som blandt andet Hans H. Worsøes trykte udgivelser af samme (1982 og 1987) har gjort landskendte blandt historikere og slægtsforskere. I kirkebogen indførte han i perioden 1685-1706 ikke mindre end 260 levnedbeskrivelser for sine sognebørn, og i tillysningsbogen nedfældede han stort og småt om sognets beboeres problemer i dagligdagen.

Han omfattede sin menighed med stor kærlighed og omsorg. Det fremgår ikke blot af kirkebøgernes detaljerighed men også af bøgernes mange medlevende og engagerede formuleringer. Men han var også en temperamentsfuld herre. Således truede han flere gange fra prædikestolen menigheden med band, når hans gærder var væltet eller man ulovligt havde kørt over hans jorder. - De katolske bandbuller eksisterede jo ikke mere her halvandet hundrede år efter reformationen. De var imidlertid blevet afløst af Luthers lille band, der fratog synderen et eller flere af kirkens sakramenter, og det store band, der gjorde misdæderen fredløs.

Nu behøver en trussel jo ikke at være så alvorlig, men der er også tilfælde, hvor han ikke lod det blive ved det. Således lyste han i 1696 kirkeværge, sandemand og gårdmand Anders Poulsen og degnesønnen fra Tinglev gårdmand Nis Hansen Tingleff i band.

Vi har kun én beretning om denne sag, nemlig Johan Rydes indførsel i kirkebogen den 29. september 1696.

Den 62-årige Anders Poulsen var vel sognets førstemand efter præsten. Hans sad på den østlige af tre næsten sammenbyggede gårde

nord for gadekæret på Hjarupvej. Dengang de svenske og senere de katolske tropper i hans ungdom havde lagt hele egnen øde, måtte den velstående 24-årige gårdmandsøn i 1658 sammen med resten af Vonsilds borgere og præst søge ly i Kolding efterladende alt. Han faldt i hidsig syge, der svækkede hans forstand, og endte med at forlade sin kone og familie og drage til København med nogle soldater. Et par måneder senere fik venner ham dog bragt tilbage. Hjemme kom han igen til sin sans, og det lykkedes ham at genrejse gården og opnå så stor agtelse i byen, at han 7 år senere blev dens sognefoged og kirkeværge tillige. Efter 17 år som sognefoged blev han beskikket som sandemand.

Den 66-årige Nis Hansen Tingleff var søn af sognedegnen til Tinglev. Hans mormor var datter af sognepræsten Jacob Nielsen, hvis efterslægt var præster i Tinglev i tilsammen 155 år. Nis kom som 9 årig i Flensborg Latinskole i fire år, indtil skolen måtte lukkes, da svenskerne invaderede landet. Kun 14 år gammel blev Nis en tid sekretær for oberst Christian Pentz. Senere underviste han præste- og adelsbørn rundt omkring i sognene, indtil han i 1646 blev kammertjener for den senere rigsgreve Peter Rantzow, der ville til ridderskolen i Frankrig. På vej hertil blev de presset til at deltage i krigshandlingerne, og efter deltagelse i en række slag, blev Nis såret og bragt til Dunkerque. Det lykkedes ham til slut at undslippe tilbage til Tinglev i 1650. Syv år senere giftede han sig og nåede i de følgende år at få 5 børn, inden han i 1665 forlod hjemstavnen. Den forfærdelige skæbne Jyllands befolkning havde lidt gennem de mange krige i 1600-tallet, havde efterladt et meget stort antal ødegårde, som unge initiativrige folk blev tilbudt gratis. Nis rejste med sin

familie til Vonsild, hvor han overtog den vestlige af de tre førømtalte næsten sammenbyggede gårde nord for gadekæret. Kun 4 fag og 2 fag porthus stod tilbage. Men han arbejdede flittigt, fik gårdens grund betalt og husene bygget og lagt vind på sæden.

Som det fremgår, blev året 1665 begyndelsen til succes for både Anders og Nis, men her 31 år senere blev de voldsomt uvenner i en sag, hvor Nis' bøgeskovhave (i dag ville vi sige hans lund) var blevet afbrændt på amtmandens ordre.

Nis havde i den anledning beskyldt Anders for at være hovedmand for *byden dertil hos øvrigheden*, og havde kaldt Anders for *den gamle afbrænder*, og han havde ligeledes beskyldt Anders' datter for *den usømmelige ting at have gjort nogle kærvebånd i marken af Nis' hår*. Kærvebånd var de halmbånd, man bandt om kornnegene.

Historien er fyldt med dunkelheder. Der foreligger således intet om, hvorfor lunden blev afbrændt, og ingen har i dag kunnet dechiffrere historien om kærvebåndene.

Johan Ryde gjorde sig til part i sagen på en uheldig måde, efter at han var mødt op hos Nis den 2. august 1696 sammen med Anders og havde oplæst et forligsmålsudkast. Nis ville imidlertid ikke forliges med Anders eller tilgive ham, førend han *flyede ham haven igen samt lov fra øvrigheden til at genrejse gærden om den*.

Præsten tabte tilsyneladende både ansigt og kontenance, da hans mæglingsbestræbelser mislykkedes. Han lyste på stedet både Nis og Anders i band ved at nægte begge adgang til skrifte og nadver. Han anvender ikke ordet band, men skriver pænt om, at han bad Nis *ikke at friste hans embede, før han havde besindet sig bedre*. Men en bandlysning var det.

Også Anders skulle overraskende nok fraholdes sakramenterne, indtil de var blevet forligte. Anders har altså også været uforsonlig, selvom præsten glemmer at rapportere det i sin beretning, der ellers fylder fem sider i den lille kirkebog.

Nis bøjede sig ikke, men det gjorde Anders - på sin facon. Han var jo kirkeværge, og det må have været stærkt generende for både ham selv og præsten, at han ikke mere måtte deltage i sakramenterne. Anders mødte derfor igen op hos Nis små to måneder senere den 27.

september og bad om forladelse, hvis han havde gået ham for nær. Han sikrede sig at have to andre gårdmænd med som vidner.

Men Nis sagde nej, - sandsynligvis fordi Anders tilføjede, at han ellers mente at have en god samvittighed! Anders bød tre gange Nis hånden til forlig, men Nis ville først have Anders' skriftlige forpligtelse til at skaffe ham lunden tilbage. Anders holdt derefter åbenbart en hel lille politisk tale, hvor han tilgav Nis, at denne havde vanæret og bespottet ham med et øgenavn og påduttet hans datter en vild snak. *Drag dette til minde I gode mænd!*

Præsten ville derefter ikke længere forholde Anders hans *skriftemål og saligheds midler*.

Men Nis mødte dagen efter kapellanen på bygaden og spurgte ham, om det var rigtigt, at Anders var til skrifte. Da kapellanen bekræftede dette og i øvrigt skændte på Nis for hans uforsonlighed, svarede Nis, at det ikke vedkom hverken kapellan eller præst, om han gav nogen et øgenavn, og at præsten aldrig for Guds dom ville kunne forsvare, hvad han havde gjort mod Nis.

Da blev præsten klar over, at Nis ikke ville bøje sig, og han følte derefter, at han måtte sikre sig selv ved at indføre den lange beretning i kirkebogen.

Nu gik tiden. Der gik mere end et år, før der skete mere.

Der var den lille krølle på sagen, at Nis' søn Hans havde været solidarisk med sin far. Hans stod imidlertid nu overfor at overtage gården efter faderen, der nærmede sig de halvfjerds, og så ville Hans gerne giftes! Men det var jo ikke let at blive gift, når man ikke havde skriftet i næsten 1½ år. Præsten kunne derfor den 27. februar 1698 indføre i kirkebogen, at Hans havde fået offentlig syndsforladelse *for den forseelse, han havde begået ved i mere end et år ikke at have benyttet sig af nådesmidlerne*. Præsten tilføjede, at faderen *stadig frygter offentlig skrifte anklaget for samme forseelse*. Tre måneder senere blev Hans trolovet, men først yderligere to måneder derefter den 26. juli anføres, at Hans før altergangen måtte gå ind til næstboen Anders og forliges med ham om *deres gamle had og avind, som de havde båret mod hinanden*.

Der var tilsyneladende sket det, at generalsuperintendenten, dvs. Slesvigs biskop, havde grebet ind i sagen. På hvilken måde står ikke helt klart. To dage senere den 28. juli 1698 anfører

Ryde som fodnote til beretningen fra 1696, at generalsuperintendenten i visitationen gav dem offentlig tilgivelse på en erklæring af prædikestolen.

Yderligere tre uger senere den 21. august deltog både Nis, hans kone og Hans i altergangen, og Ryde tilføjer på latin: *Superintendenten overværede altergangen på grund af særlige omstændigheder*. På mit spørgsmål har Hans H. Worsøe oplyst, at disse omstændigheder må have været Nis' deltagelse.

Tydeligere giver præsten os ikke oplysning om, på hvilken måde generalsuperintendenten havde grebet ind i sagen. Ved visitationen har han givetvis konstateret, at præsten i nu to år havde nægtet Nis adgang til skrifte og altergang. Mon ikke han har tilkaldt Nis og foreholdt ham, at dette måtte have en ende? Men hvad har han sagt til præsten? Og har Nis og/eller Ryde været så utilfreds med udfaldet, at generalsuperintendenten fandt det nødvendigt at være til stede ved altergangen for at konstatere, at Nis faktisk deltog, og at præsten virkelig tog Nis til alters?

Med andre ord: led Nis nederlag, eller fik han helt eller delvis sin vilje? Det vil vi aldrig få et definitivt svar på, men der er skam gode argumenter for at tro, at Nis virkelig fik sin lund tilbage!

For at par år siden var jeg så heldig at få fat i en stor fotokopi af et Vonsild-kort fra 1787. Godt 2 km vest for Nis' gamle gård på Hjarupvej var på kortet en lille lund mærket *Tinglefs have!* Et blik på et helt nyt kort viser, at lunden stadig ligger samme sted ud for gården Kobbelhøvedgård. Gårdmandskonen kunne fortælle, at lunden indtil for få år siden ejedes af Tingleff-gården Paulinesminde. Denne gård ejedes i slutningen af 1700-tallet af to af Hans' sønner. Først af Niels - min 4 x tipoldefar - og senere af hans lillebror Jens, hvis efterslægt havde gården til 1994.

Det kan da være, at Nis eller en af hans efterkommere erhvervede en anden lund end den afbrændte, men hvem kan fortænke en efterkommer i at foretrække den mulighed, at generalsuperintendenten først støttede Nis i hans påstand om, at præsten havde overspillet sine kort, og derefter hjalp Nis til at få sin elskede bøgeskov have tilbage?

Svend Tingleff / 10. maj 2009